

EL FUTUR DEL CATALÀ EN UNA UNIVERSITAT GLOBALITZADA

Jordi Muñoz (CEPC)

A l'hora de tractar un tema complex com és el que dóna títol a aquest acte ("El futur del català a una universitat globalitzada"), hem de començar per veure com afecta el fenomen de la globalització a la universitat dels Països Catalans i a l'ús de la llengua que s'hi fa, per poder traçar després línies d'actuació orientades a defensar, consolidar i ampliar la presència de la llengua catalana a les aules i departaments universitaris del nostre país.

El fenomen conegut com a globalització, que darrerament està en boca de tothom i ha fet córrer rius de tinta (i, per què no dir-ho, de sang també) és complex, té múltiples cares i no admet una anàlisi simplista i unívoca. La complexitat del fenomen fa que les seves repercussions sobre les universitats dels Països Catalans siguin també múltiples i complexes. Bàsicament, podem distingir dos fenòmens o tendències que afecten les nostres universitats i que són conseqüència més o menys directa de la globalització.

El primer d'aquests fenòmens està relacionat amb la imposició del neoliberalisme com a política econòmica i social dominant a escala planetària. Aquesta extensió del neoliberalisme, operada paral·lelament (i de manera indescartable) al procés de globalització econòmica ha estat vehiculat bàsicament a través dels organismes econòmics internacionals (OMC, FMI, BM i en el nostre cas, la UE) i traslladada als diversos estats pels respectius governs.

L'extensió del neoliberalisme, que implica genèricament una tendència a la retallada de la despesa pública i dels àmbits d'actuació i intervenció social dels governs, ha afectat de manera molt notable el món de l'ensenyament tal i com vam analitzar amb detall en el marc del FSE de Florència junt amb companys de tota Europa. Bàsicament, observem una tendència a la retallada progressiva en la garantia al dret a l'ensenyament en aquells estats en els què el sector públic havia assumit aquest dret com a criteri d'intervenció política. Això comporta una adaptació forçosa a la lògica del mercat del món universitari, que es concreta en l'entrada del capital privat en el *negoci* de l'ensenyament superior, i –sobretot– en la introducció de la lògica de la competència en un sector que n'havia restat al marge. Aquesta tendència no és quelcom d'abstracte sinó que és quelcom de molt concret i fàcilment identificable: l'origen el trobem als Acords Generals sobre Comerç de Serveis (GATS) de l'OMC, que marcaven ja clarament aquestes línies que hem comentat abans. Aquests acords marc, si bé no han estat ratificats plenament per l'Estat Espanyol, sí que han tingut un fort impacte en l'orientació de la política universitària: al procés de Bologna (endegat per unificar itineraris d'estudis a nivell europeu) i, especialment, a la LOU del PP que, a més de les línies que hem comentat (introducció de criteris de competència i del capital privat al sistema, retallada de les garanties en el dret a

l'estudi, etc), porta també el segell propi de la dreta espanyola que és, com no podia ser d'una altra manera, el del centralisme (expressat sobretot en el "*sistema nacional de habilitación del profesorado*" i en el districte únic universitari).

A aquestes alçades uns preguntareu probablement quina relació hi ha entre aquests fenòmens i la presència de la llengua catalana a les aules. Doncs bé, la relació és, al nostre entendre, clara: una universitat sotmesa a les forces del mercat, havent de competir a escala europea (o *Iberoamericana*, com veurem després) amb altres universitats públiques i privades per poder subsistir, i alhora lligada de mans i peus pel control central espanyol en qüestions tant importants com la selecció del propi professorat o l'avaluació de la *qualitat* (de la qual dependrà l'assignació de recursos públics i indirectament, privats) és una universitat que no serà capaç de treballar per la defensa i promoció de la llengua i la cultura catalana ja que haurà de lluitar per recursos assignats per governs espanyols i per multinacionals com Telefònica (cas de la UPF), o per atreure alumnes llatinoamericans als seus cursos de doctorat i postgrau oferint-los totes les facilitats (entre les quals, clar està, la de la llengua). I ja se sap, que en un mercat globalitzat la llengua catalana no és rendible.

Només un sistema universitari propi, fet per i per a la societat catalana, serà capaç de mantenir com a criteri propi i fonamental la consolidació de la cultura catalana (en català) com a una cultura europea més, capaç d'operar no només en l'àmbit domèstic i folklòric sinó en l'àmbit científic de primer nivell igual que qualsevol altra cultura. Ens cal, per tant, control – democràtic- sobre el nostre propi sistema universitari que no pot quedar a mercè de les forces del mercat o dels dissenys dels governants espanyols de torn.

I en aquest sentit –com en molts d'altres-, la Llei d'Universitats Catalana i la Llei valenciana de Creació de l'Agència de la Qualitat Universitària han suposat la pèrdua d'una important oportunitat per recuperar, ni que fos parcialment, aquest control i retornar-lo a la pròpia societat, que no l'hauria d'haver perdut mai. Negligència, incompetència, incapacitat o mala fe dels nostres governants, el mal a la universitat i al país pot ser molt gran, i ja ho anirem veient.

Però presenciem un segon fenomen derivat de la globalització a les nostres universitats que, intuec, és el motiu principal d'aquest acte d'avui perquè ha pres una certa rellevància pública darrerament; és la presència cada cop més important d'estudiants (i professors) provinents de fora dels Països Catalans a les nostres universitats. L'anàlisi que hem de fer-ne ha de ser forçosament més subtil; ni volem ni ens convé oposar-nos a l'arribada d'estudiants i professors forans a les nostres aules perquè això, per si sol, és un element d'enriquiment i estímulo molt positiu per als de vegades massa encarcerats ambients universitaris catalans. Ara bé, això no ens ha de fer tancar els ulls a la situació actual: avui com avui, l'arribada

d'aquests estudiants i professors és molt nociva per a la llengua catalana perquè implica sovint un retrocés en el seu ús acadèmic.

Cal entendre (i fer entendre) que per nosaltres catalans, la presència de la nostra llengua a l'àmbit acadèmic té una importància fonamental, perquè és una peça clau del nostre projecte de recuperació cultural que es basa en la necessitat de treure la cultura i la llengua catalanes de l'àmbit domèstic i folklòric a què havien estat relegades durant molts i molts anys i fer d'elles un instrument vàlid per a la producció cultural i científica de primer nivell, en igualtat de condicions amb la resta de llengües i cultures europees. I això ho hem d'assumir, en primer lloc, nosaltres els catalans i catalanes. Però també cal que els europeus ho entenguin, perquè la pròpia història i tradició cultural d'Europa ha sigut i és la història i la tradició de la diversitat de cultures i llengües, i aquest és un dels principals valors europeus per l'enriquiment que això comporta.

24 anys després de la Constitució, és hora d'anar assumint que Espanya mai no ho entendrà, això –i qui no ho tinga clar és perquè no llegeix els diaris ni mira la TV-, però hem de ser capaços (perquè ho necessitem) de fer que els europeus ho entenguin, hem de poder generar complicitats a fora de les nostres fronteres, perquè ens calen més aliats (que d'enemics ja en tenim molts) i ens calen ja. Els primers aliats haurien de ser tots aquells – estudiants, treballadors- que passen una etapa de la seva vida a casa nostra i actualment no ho són. Cal veure perquè i treballar per invertir la situació.

Analitzem breument la situació. El nombre d'estudiants de fora de l'Estat Espanyol als Països Catalans ha anat creixent molt en els darrers anys. Per exemple, només al Principat ha passat dels 2459 del curs 90-91 als 6804 del curs 2000-2001 (dels quals la meitat són del programa Erasmus i similars, i la resta són bàsicament llatinoamericans concentrats als programes de tercer cicle).

El cas més destacat, del qual se n'ha parlat més a les aules i als mitjans de comunicació, és el dels estudiants "Erasmus" (estudiants europeus que venen a estudiar durant 3, 6 o 9 mesos a les nostres universitats, becats per un programa europeu conegut com a Sòcrates-Erasmus).

Ara bé, hi ha altres casos que cada cop prenen més rellevància i que no podem oblidar, com són els estudiants Sèneca (beques similars a les Erasmus però d'àmbit estatal), els estudiants (bàsicament) llatinoamericans que omplen els programes de postgrau i doctorat de les nostres universitats o els professors "visitants" que tenen tendència a quedar-se cada cop més temps fent classes a les nostres universitats.

I de cara al futur immediat presenciarem segurament una important arribada d'estudiants i professors de l'Estat espanyol a les nostres aules, a conseqüència de l'aplicació de la LOU, que preveu, per una banda, un sistema centralitzat de selecció del professorat i per una altra, la unificació dels districtes universitaris que fins avui dividien el territori estatal. Això

respon a una voluntat explicitada moltes vegades pel govern central d'afavorir la integració del sistema universitari espanyol, cosa que pretén impedir als Països Catalans de desenvolupar un sistema universitari propi com s'havia començat a fer ja tímidament en alguns aspectes amb l'Institut Joan Lluís Vives. Això té una prioritat molt clara en els plans de la ministra Pilar del Castillo, com podem veure determinats preceptes de la LOU, o –per exemple- en el fet que la dotació de les beques Sèneca siga fins a vuit vegades superior a les Erasmus.

Convé, per tant, analitzar cada cas per separat perquè els problemes que planteja són diferents i per tant la nostra actuació al respecte també ho ha de ser.

1.- Comencem pels **Erasmus**, que són l'origen de tota la polèmica i que avui estan de molta actualitat per un seguit de cartes aparegudes als diaris, i –sobretot- per la pel·lícula francesa "L'auberge espagnole" que tracta la qüestió en alguna escena. Com hem dit abans, el nombre d'Erasmus que hi ha a les universitats catalanes ha crescut molt darrerament en el conjunt dels Països Catalans (actualment n'hi ha uns 3400 al Principat i uns 2000 i escaig al País Valencià, per exemple). Al País Valencià, no representen ara com ara una problemàtica important, perquè els percentatges de docència en valencià es mantenen en totes les universitats per baix del 20%, però al Principat, on la docència en català està, en principi, molt més estesa, venen suposant, des de fa anys, un problema perquè la presència d'estudiants Erasmus a les aules sol implicar canvis de llengua en les assignatures. L'experiència ens mostra com la presència d'un sol estudiant Erasmus en un grup de, posem per cas, 100 estudiants catalans, sol implicar que el curs s'acabe fent en castellà.

I és que els estudiants europeus que venen a estudiar a Barcelona, en la majoria dels casos desconeixen l'existència del català, i en el cas de que la conegueren, no saben que és una llengua àmpliament usada a la universitat. I, lògicament, ells venen a "Espanya" a aprendre l'espanyol, que des del punt de vista pràctic els serà molt més útil de cara al futur.

El cas dels estudiants de l'Estat espanyol que venen amb una beca "**Sèneca**" és molt similar, tret que aquests el castellà ja el saben i que no poden aduir desconeixement de la nostra realitat.

Davant d'això, nosaltres hem d'intentar que es posen en marxa tot un seguit de mesures (algunes de les quals es comencen a aplicar tímidament en alguna de les universitats catalanes) per resoldre aquest conflicte:

1.- A les seves universitats d'origen se'ls hauria d'informar de la realitat social, cultural i lingüística dels Països Catalans i de les nostres universitats. D'aquesta manera, quan ells prenguen la decisió de venir a estudiar ací, que ho puguem fer amb coneixement de causa, sabent què s'hi trobaran.

Una vegada arriben ací, aquesta informació s'ha de reforçar amb presentacions, mini-

cursos d'història, visites guiades, etc. que els permeten posar-se en contacte amb la nostra realitat i entendre-la.

2.- Per tal de "defensar" els espais guanyats per la llengua catalana a la universitat, hem de forçar a que es comuniqui prèviament als estudiants Erasmus (i Sèneca) la llengua en la qual es farà cada assignatura. D'aquesta manera, quan ells es matriculen d'alguna assignatura ho faran sabent ja si és en català o no.

En aquest cas, hauria de quedar descartat per la normativa de la universitat qualsevol canvi posterior de llengua. La situació actual, en què es deixa a criteri del professor, i en moltes ocasions es sotmet a votació dels estudiants –votacions en les quals els que defensem el manteniment de la llengua som presentats com a "tancats" que volem excloure els estudiants de fora- no és un bon camí perquè genera molt més conflicte i a més tendeix a fer desaparèixer el català d'aquelles classes on hi ha Erasmus.

3.- Calen mitjans per facilitar l'accés al català per part d'aquests estudiants, si més no a nivell passiu (entendre i llegir), tot i que –especialment en estades de tot un curs i en estudiants de llengua materna romànica- no hauria d'haver-hi especials problemes per a que adquiren també competència activa (sobretot a nivell oral). Cal, per tant, reforçar l'oferta de cursos de català gratuïts i la instal·lació en les sales d'ordinadors de programes d'autoaprenentatge del català (com el CD-ROM "GALÍ" del Departament d'Ensenyament de la Generalitat).

En determinats casos, potser convindrien unitats de reforç coordinades pels serveis de llengües de les universitats amb la participació d'estudiants (becats i voluntaris) per ajudar aquests estudiants, estudiar la possibilitat de traducció d'apuntes, cerca de bibliografia alternativa per part dels professors, etc. La proposta va en la línia que apunta el programa AJUDA'M de la UAB, tot i que la realitat mostra que la intervenció ha de ser encara més ambiciosa.

Els estudiants procedents d'aquelles universitats on hi haja lectors de català o algun curs de llengua catalana haurien de tenir l'oportunitat d'estudiar des d'allà el català, si més no cursos breus on se'ls donen unes nocions bàsiques que, un cop arribats aquí els posaran en disposició d'adquirir les competències passives molt més fàcilment. Això potser és més feina de l'Institut Ramon Llull que no de les pròpies universitats.

El cas dels estudiants i professors que són aquí de forma **permanent** (entenent *permanent* com més d'un curs acadèmic) és molt diferent i per tant les mesures a aplicar han de ser necessàriament diferents a les que hem exposat per als casos d'estades temporals.

A nivell de professorat, ens sembla evident que caldria establir per llei (i la LUC ha perdut una

gran oportunitat per fer-ho) un requisit de capacitació lingüística en totes les places que es convoquen, tant del cos de funcionaris com de contractats, associats, ajudants, etc. Per als professors ja en plantilla, caldria establir terminis per a que acreditaren uns coneixements suficients de català.

El tema del requisit ha provocat molts problemes a la UV (no ratificació dels seus estatuts per part de la Generalitat), o a la URV (recurs contra el seu reglament d'usos lingüístics). A d'altres llocs ni s'ha intentat, per manca de voluntat en uns casos i per por a recursos judicials en d'altres (cas de la UPF). La única possibilitat, per tant, era que la LUC al Principat establís aquest requisit de capacitació cosa que els nostres governants, amb la "valentia" a què ens tenen acostumats, no han sigut capaços de fer. Davant la LOU, que – recordem- estableix un sistema centralitzat de selecció del professorat, ens és més necessari que mai un instrument de defensa com el que seria el requisit.

El cas dels professors visitants es més complex, ja que en principi són professors que venen de manera temporal a les nostres universitats, i que sovint són un factor molt important d'enriquiment científic ja que permeten que els estudiants puguen rebre classes dels científics de major prestigi mundial en diferents camps. En aquests casos no és viable el tema del requisit, i per la seva poca importància numèrica (tret d'algun departament molt concret) no seria un problema major i probablement el que caldria és establir algun programa per a que, si ho desitgen, puguen aprendre el català –almenys a entendre'l i llegir-lo- i un servei que garantis que els estudiants puguen fer els exàmens i treballs en català mitjançant traduccions o assessorament lingüístic al professorat.

Ara bé, en aquells casos en que s'empra la figura del professor visitant com una "trampa" per contractar amb major facilitat gent de fora (i que per tant passa a ser una estada permanent) caldria incorporar també el requisit a partir del segon curs acadèmic d'estada a una universitat catalana, potser amb modalitats i tempus específics.

Pel que fa als estudiants que venen al nostre país a estudiar de manera permanent –que ja són molts i cada cop en seran més- també cal aplicar un tipus de mesures diferents que les que hem proposat per als Erasmus. Cal partir de la idea que he expressat abans de la importància de valorar l'arribada d'estudiants de fora com un factor d'enriquiment per al nostre sistema universitari, i ens convé afrontar el problema de manera que aquests estudiants puguen convertir-se en aliats nostres.

Aquests estudiants són bàsicament estudiants de Llatinoamèrica que venen sobretot a cursos de doctorat, postgrau i especialització i, a partir d'ara, seran cada cop més estudiants espanyols que vindran a estudiar a les nostres universitats gràcies al sistema imposat per la LOU de districte únic universitari. D'aquesta manera és esperable que el percentatge d'estudiants de fora dels Països Catalans augmenti de manera considerable els propers anys.

Davant d'aquesta situació, cal valorar les diferents possibilitats d'actuació, com ho va fer en el seu dia el gabinet de llengua catalana de la UAB en un document al qual malauradament li hem perdut la pista. Caldria valorar diverses posicions que hi ha al respecte, des de les més *toves* (que implicarien una actuació similar a la proposada per als Erasmus) fins els més *durs* (que implicarien un requisit previ similar al que demanen les universitats d'altres països, com els EUA). Probablement seria possible una via intermèdia que posés a disposició d'aquests alumnes cursos intensius de català a la seva arribada ací, de manera que en uns mesos estiguessin en condicions d'acreditar uns coneixements suficients de la llengua mitjançant un examen. Mentrestant se'ls podria anar ajudant des dels gabinets de llengua de la universitat com als Erasmus.

Ara bé, crec que una cosa que no podem oblidar és la reclamació de que, com a mesura paral·lela al Districte Únic, s'instaurés l'ensenyament del català com a assignatura optativa al batxillerat dels instituts espanyols, orientada especialment a aquells estudiant que tinguen previst venir a estudiar ací. D'aquesta manera, el problema vindria resolt d'entrada i no hauríem de gastar tants esforços i diners en aquest tema.

En definitiva, ens trobem davant d'una qüestió complexa però que suposa un repte molt gran per a la consolidació de la llengua catalana en un àmbit tant important com és l'universitari. Ens hem de dotar dels instruments necessaris per fer que el que en principi hauria de ser un element d'enriquiment cultural i científic de les nostres universitats no siga – com fins ara és en molts casos – un problema per la nostra llengua, i una font de conflictes a les aules.

No és l'únic problema, sens dubte, i potser tampoc el més important (especialment si considerem la situació al País Valencià) però cal ser valents i afrontar-lo per a evitar que siga un altre problema afegit (que ja en tenim molts).

Ara bé, cal tenir en compte que aquest no és un problema aïllat, sinó que està molt vinculat amb l'estatus de la nostra llengua, que en molts camps continua subordinada a la castellana. De fet, un dels dèficits més importants que tenim és el de la publicació de textos tècnics d'alt nivell en català. Amb una població universitària d'uns 350 000 estudiants que tenen els Països Catalans, no hauria de ser cap problema si les universitats, coordinades a través de l'IJLV, reforçaren de manera considerable aquesta política de publicacions d'alt nivell en llengua catalana.

Un altre problema important –i que es reflexa en el tema que hem tractat ací– és el de la manca de projecció exterior de la llengua i la cultura catalana. És responsabilitat de les institucions, si, però també de les universitats, de l'IJLV i de la pròpia societat catalana.

Si volem que la nostra cultura esdevinga una cultura normal, amb les mateixes possibilitats de desenvolupar-se que qualsevol altra cultura europea, hem de treballar per a que la llengua catalana estiga present en tots els àmbits de la vida social de la nostra terra. Aquesta és la única garantia de supervivència per a una llengua, i aquesta ha de ser avui una de les nostres preocupacions principals. En aquest sentit, crec que no cal argumentar massa l'evidència: la presència del català a l'àmbit universitari és una peça clau per al nostre país i hi hem d'abocar tots els esforços.

Ara bé, hem de ser conscients que només podrem garantir aquesta presència si disposem d'un sistema universitari propi, fet per i per a la societat catalana, i controlat democràticament per ella mateixa. El que ens cal, per tant, també en aquest àmbit no és res més que sobirania. En aquest sentit, hem de reforçar l'Institut Joan Lluís Vives –primera institució d'àmbit dels Països Catalans de què disposem- i no ens podem permetre perdre més oportunitats com la que hem perdut amb la Llei d'Universitats Catalana. Cadascú amb la seva consciència.